

Відгук

офіційного опонента доктора філософських наук, професора Шугасвої Людмили Михайлівни на дисертацію Кукуре Софії Павлівни «Етнічні релігії балтійських народів як чинник національно-культурної ідентифікації» подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00ЛП - релігієзнавство

Релігієзнавчі дослідження християнської традиції є надзвичайно актуальними не лише для України, але й для всіх європейських народів. Культуротворчий фактор християнства став визначальним для багатьох європейських народів. Але чи може і могло бути християнство впливовим позитивним чинником для культурно-суспільної модернізації, національно-культурної ідентифікації балтійських народів? Важливо знати всю соціокультурну традицію етнічних релігій балтійських народів. Оглядаючи різноманіття християнської культури, релігієзнавці повинні ставити питання, які явища є загальнохристиянськими, а які є маргінальними проявами, характерними для тих чи інших контекстів. Так от, від початку християнізації (XII ст.) і до сучасності етнічні релігії народів Балтії виступають як форма національної ідентичності, оскільки християнська релігія виявилася для цих народів «окупаційною». Є свої особливості інкультурації етнічних народів Балтії, які зумовлені як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Але саме збереження, розвиток і культивування етнічних релігій дозволила балтійським народам пройти свій шлях до європейської культури, і попри все, стати невід'ємною частиною Європи. Можна сказати, що територія, яку населяють балтійські народи - це регіон, де сьогодні процеси глобалізації (мається на увазі поява неоязичницьких течій в Латвії і Литві) зустрічаються з живою і неперервною релігійною традицією. Амбівалентність характерна для кожної конфесії у межах її буття. І вловити не лише суперечності, а й напрямок та характер змін - означає спрогнозувати параметри розвитку релігійного життя регіону.

В цілому, дослідження Софії Кукуре є гостроактуальним, і має значний евристичний потенціал. Багато у чому досягнення новизни в дисертації пов'язане із тим, що дослідження виконане на межі філософії релігії, історіософії. Слід відзначити, що як історик релігії, Софія Кукуре спирається на значну джерельну

базу, в першу чергу - архівну, на власні польові розвідки. А як філософ релігії вона дає власну герменевтику джерел, власне тлумачення історичних фактів та процесів.

У першому розділі дисертант здійснює аналіз історіографії, і приходять до висновку про необхідність власної роботи. Власне, в українському релігієзнавстві майже відсутні роботи, які стосуються проблеми християнізації та дослідженню етнічних релігій балтійських народів. Заслугою автора є те що вперше до наукового обігу вводяться етнографічні праці вченого-богослова, професора Кенігсбергського університету Людвіка Рези та багатьох інших. Слід відмітити, щоб дати аналіз цим роботам, автор має добре володіти латиною з чим Софія Кукуре прекрасно справилась. Слід зауважити, що дисертантка вперше самостійно зробила переклад російською та українською мовами роботи Е. Брастиньша «Цероксліс. Пояснення основ дохристиянської балтійської віри». Очевидним є те, що аналіз етнічних релігій балтійських народів як чинник національно-культурної ідентифікації міг бути реалізований на основі широкої джерельної бази, і тому дисертантка використовує значний масив джерельних матеріалів, опрацювавши велику кількість різноманітних видань та вміло оперуючи методами міфології. Загалом методологія аналізу є детально опрацьованою, обґрунтованою та заслуговує на схвалення.

У другому розділі Софія Кукуре аналізує ключові моменти історії етнічних релігій балтійських народів від часів Середньовіччя, тобто від насильницької християнізації до загальноєвропейських процесів національного відродження у ХІХ ст., і до здобуття Латвією і Литвою незалежності у ХХ ст..

Ми вже згадували про те, що вагомим внеском в осмислення відродження етнічних релігій в Латвії (рух Дієвтуріба) були праці Е. Брастиньша. Авторка зауважує, що його праця «Цероксліс» є однією з перших у ХХ ст. спроб послідовно викласти основи неоязичницької релігії в Латвії. Цей унікальний документ дозволив зрозуміти причини та ідейні основи появи неоязичництва у балтійських народів у ХХ ст.

Третій розділ, що аналізує дохристиянські вірування як складову національної ідентичності сучасних народів репрезентує результати «включених спостережень» автора, які проводилися протягом восьми років й слугують основою та практичним

підтвердженням результатів дослідження. Хоча фактично, на наш погляд, це є польовими дослідженнями, які входять до практичного релігієзнавства.

Слід зауважити, що володіння авторкою балтійськими мовами, інтерв'ю з носіями балтійської культури, музична освіта, яка дозволила їй брати особисту участь в обрядах та ритуалах в якості співачки, дали змогу Софії Кукуре визначити семантику дохристиянських вірувань, та способи їх відродження як складової національної культури.

Софія Кукуре констатує, що балтійські народи зберегли народні традиції, що походять з дохристиянських часів. Авторка стверджує, що в основі окресленої традиції лежать міфопоетичні уявлення про сили природи, гармонію та рівновагу між якими покликані забезпечити давні ритуали.

Авторка зазначає, що практика реконструкцій релігійних обрядів виявила ще одну грань проблеми, яка стосується міри автентичності та принесеності при відтворенні пам'яток духовної культури. Софія Кукуре стверджує, що дослідження релігійних традицій балтійських народів, засвідчує, порівняно з іншими європейськими народами, вони збереглися достатньо добре. Авторка пояснює цей факт пізньою християнізацією та бережливим ставленням до національної традиції, навіть за часів панування християнства.

Вивчення неоязичницьких рухів ХХ ст., зокрема латинської Дієвтуріби та литовської Ромуви, дозволило виявити, що їх поява була пов'язана із завданнями державотворення. Авторка приходить до висновку, що етнічна релігія була найбільш сутнісною складовою національної культури, яка збереглася в історичній пам'яті народів та стала чинником національно-культурної ідентифікації за сучасних умов.

Хоча дисертаційне дослідження Софії Кукуре носить концептуальний і системний характер та відрізняється високим ступенем новизни, дозволимо собі висловити деякі побажання, спрямовані на подальше осмислення даної проблематики при здійсненні подальших досліджень.

1. У першому розділі, хоч і міститься експлікація доволі продуктивних методик аналізу, однак дещо бракує формулювання цілісного, систематизованого, концептуально автономного й водночас евристичного та парадигмально дієвого

каркасу методології дослідження. Для релігійної традиції характерним є розвиток від харизматичного початкового вибуху діяльності та впливу на суспільство, до раціоналізації та формалізації. Також, релігійні традиції переживають періодичні оновлення, намагаючись оживити власне занадто формалізоване життя. Аналіз як процесів формалізації традицій, так і спроб періодичного їх оновлення дозволив би значно розширити не лише евристичний потенціал дослідження, але і його філософічність.

2. Практично не відображено механізми інституалізації неоязичницьких структур в країнах Балтії, а тим часом принаймні з ХХ ст. (із визначеного дисертанткою досліджуваного хронологічного проміжку), вони є одним із факторів релігійної палітри балтійських народів.

3. У тексті дисертаційного дослідження зустрічаються певні стилістичні недоречності та окремі редакторські огріхи (повтори, русизми).

Але зазначені зауваження не знижують оцінки отриманих у дисертації результатів. Загалом поставлена мета досягнута. Робота відрізняється структурною чіткістю й обґрунтованістю положень, що виносяться на захист. Дисертація є завершеною самостійною роботою дисертантки. Крім того, ми вважаємо, що у подальшому дисертаційне дослідження Софії Кукуре може перерости у серйозне монографічне дослідження. Знайомство зі змістом дисертації, публікаціями авторки та авторефератом дають підставу для загального висновку про те, що робота Кукуре Софії Павлівни «Етнічні релігії балтійських народів як чинник національно-культурної ідентифікації» є самостійним завершеним дослідженням актуальної наукової проблеми, містить наукові досягнення та відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року (із відповідними змінами), а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 - релігієзнавство.

Офіційний опонент, доктор філософських наук,
професор, завідувач кафедри філософії Рівненського
державного гуманітарного університету

Підпис *Шугаєвої І.М.* засвідчую
Начальник загального відділу
О.В. Моголо

І.М. Шугаєва